

RIIGIKOHUS

PÕHISEADUSLIKKUSE JÄRELEVALVE KOLLEGIUM

KOHTUOTSUS

Eesti Vabariigi nimel

Kohtuasja number	5-19-20
Otsuse kuupäev	27. märts 2019
Kohtukoosseis	Eesistuja Viive Ligi, liikmed Paavo Randma ja Peeter Roosma
Kohtuasi	Märt Põdra kaebus Vabariigi Valimiskomisjoni 11. märtsi 2019. a otsuse nr 90 peale
Asja läbivaatamine	Kirjalik menetlus

RESOLUTSIOON

Jätta kaebus rahuldamata.

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

1. Riigi valimisteenistus tegi valimispäeva, 3. märtsi 2019 õhtul avalikult kindlaks elektroonilise hääletamise tulemused. Elektroonilise hääletamise tulemused allkirjastati pärast elektroonilise hääletamise süsteemi andmete tervikluse kontrollimist 4. märtsil 2019.

2. Märk Põder esitas 6. märtsil 2019 Vabariigi Valimiskomisjonile kaebuse, milles vaidlustas elektrooniliste häälte dekrüpteerimist 3. märtsil 2019 toimunud häälte lugemisel. Kaebaja hinnangul kaotas häälte dekrüpteerimine järgneva häälte miksimise mõtte ning välistas elektroonilise hääletamise vastavuse otsast lõpuni kontrollitavuse nõuetel. Miksimise rolli hääletamistulemuste kindlakstegemisel ei täpsusta ei elektroonilise hääletamise süsteemi raamistiku üldkirjelduses ega protsessi kirjelduses ning kuigi rõhutatakse algusest lõpuni kontrollitavuse põhimõtte olulisust, on miksimine märgitud valikuliseks. Kaebaja leidis, et kuna krüptograafiliselt tagatud algusest lõpuni kontrollitavus on ainus teadaolev viis elektroonilise hääletamise vaadeldavuse ja salajasuse samaaegseks tagamiseks digitaalses keskkonnas, on ilma selle nõuetekohase rakendamiseta rikutud tema kui Riigikogu valimistel kandideeriva isiku õigust konkureerida võrdsetel alustel teiste kandidaatidega, muu hulgas olla veendunud selle õiguse faktilises realiseerumises.

3. Vabariigi Valimiskomisjon jättis 11. märtsi 2019. a otsusega nr 90 M. Põdra kaebuse Riigikogu valimise seaduse (RKVS) § 71 lõikele 3 tuginedes läbi vaatamata, kuna kaebusest ei nähtunud kaebaja subjektiivsete õiguste rikkumist. Kaebaja vaidlustas elektroonilise hääletamise tulemuste kindlakstegemist RKVS §-s 60¹ sätestatud korras ning ajal, kuid ei näidanud, millises osas olid toimingud vastuolus riigikogu valimise seaduses, RKVS § 48² lõike 3 alusel vastu võetud Vabariigi Valimiskomisjoni otsustes või RKVS § 48² lõike 4 alusel kehtestatud elektroonilise hääletamise dokumentatsioonis sätestatuga. Vabariigi Valimiskomisjoni hinnangul oli kaebaja tahe suunatud elektrooniliste häälte lugemise protseduurides muudatuste tegemisele.

4. M. Pöder esitas 14. märtsil 2019 Vabariigi Valimiskomisjoni kaudu Riigikohtule kaebuse Vabariigi Valimiskomisjoni 11. märtsi 2019. a otsuse nr 90 peale.

5. Vabariigi Valimiskomisjon saatis 18. märtsil 2019 M. Põdra kaebuse Riigikohtule edasi. Kaebuse kaaskirjas vaidles Vabariigi Valimiskomisjon kaebusele vastu, jäi oma otsuses esitatud seisukohtade juurde ning palus jätta kaebuse rahuldamata.

KAEBAJA SEISUKOHAD

6. Kaebaja osutab, et elektroonilisele hääletamisele kehtestatud reeglid ei ole kooskõlas Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni (OSCE) soovitustest tuleneva eesmärgiga tagada hääletajale võimalus algusest lõpuni kontrollida krüptograafia vahendeid kasutades tema antud häält ning palub kontrollida reeglite vastavust ka põhiseadusele. Kaebaja arvates ei saa valimiste korraldaja aru valimissüsteemi põhimõtetest, annab nende kohta vastukäivaid selgitusi, ei suuda orienteeruda asjakohastes rahvusvahelistes standardites ega neid korrektselt ellu viia. Kodanikel ei ole valimiste alusdokumentide salastatuse tõttu võimalik teha järelevalvet valimiste korraldamise üle.

KOLLEEGIUMI SEISUKOHT

7. Vabariigi Valimiskomisjonile saab huvitatud isik esitada kaebuse valimiste korraldaja toimingute seadusvastaseks tunnistamiseks, kui ta leiab, et sellega on rikutud tema õigusi (RKVS §-d 69 ja 70).

8. M. Põdra 6. märtsi 2019. a kaebusest nähtub, et see oli esitatud riigi valimisteenistuse 3. märtsi 2019. a toimingute peale, millega tehti valimispäeva õhtul RKVS § 60¹ lõigete 1–7 kohaselt kindlaks elektroonilise hääletamise tulemused. Kaebaja hinnangul on elektroonilise hääletamise tulemuse usaldusväärsuse tagamiseks vajalik hääle algusest lõpuni kontrollitavus, mida aitab saavutada hääle miksimine enne lugemist. Kaebaja väitis, et 3. märtsil 2019 hääled dekrüpteeriti, mistõttu kaotas järgnev hääle miksimine mõtte ja hääle algusest lõpuni kontrollitavus oli välistatud. Riigikohtule esitatud kaebuses soovib kaebaja elektroonilise hääletamise tulemuste kindlakstegemise reeglite põhiseadusele vastavuse kontrollimist. Kuna kaebaja paneb kahtluse alla elektroonilise hääletamise usaldusväärsuse ja enda võimaluse kandideerida teiste kandidaatidega võrdsetel alustel, mõistab kolleegium kaebust selliselt, et kaebaja arvates rikuti elektroonilise hääletamise korraldamisel valimiste ühetaolisuse põhimõtet (põhiseaduse § 60 lõike 1 kolmas lause).

9. Elektrooniliste hääle lugemine toimub vastavalt Riigikogu valimise seadusele (§ 60¹), Vabariigi Valimiskomisjoni otsustele (vastu võetud RKVS § 48² lõike 3 kohaselt) ja riigi valimisteenistuse korraldustega (antud RKVS § 48² lõike 4 alusel) kinnitatud dokumentidele (elektroonilise hääletamise dokumentatsioon, mis on avalikustatud leheküljel <https://www.valimised.ee/et/e-haaletamine/dokumendid>).

10. Elektroonilise hääletamise üldraamistik (riigi valimisteenistuse 29. mai 2017. a korralduse nr 3 „Elektroonilise hääletamise üldraamistik ja selle kasutamine Eesti riiklikel valimistel“ lisa, edaspidi üldraamistik) on selgitatud, et hääle miksimine (hääle segamine ja ümberjärjestamine) on elektrooniliste hääle töötlemise protsessi üks alaprotsesse enne hääle lugemist (hääle avamist ja dekrüpteerimist) ning selle eesmärgiks on võimaldada hääle kokkulugemise avalik kontrollitavus. Kolleegium nõustub kaebajaga selles, et üldraamistikust ei selgu üheselt, kas ja millal kasutatakse hääle miksimist. Üldraamistiku järgi on miksimine valikuline ning kokkulugemisele võib saata nii

miksitud kui ka miksimata hääled. Miksimine on vajalik läbida siis, kui elektroonilise hääletamise korraldaja tahab tõestada kõigile oma valduses oleva hääle avamise võtme kasutuse korrektsust kokkulugemisprotsessis (üldraamistiku lk 18). Üldraamistikust nähtub siiski üheselt, et hääli miksitakse enne nende dekrüpteerimist (vt lk 10 miksimisrakenduse kirjeldust).

11. Riigikogu valimise seadus elektrooniliste hääle lugemist detailselt ei reguleeri, määrates kindlaks eelkõige selle, et elektroonilise hääletamise tulemused tehakse kindlaks valimispäeva õhtul avalikult, hääled eraldatakse enne lugemist isikuandmetest ning hääle kokkulugemiseks need avatakse hääle avamise võtmega (vt RKVS § 60¹ lõige 1, lõike 3 punkt 2, lõiked 4 ja 7 ning § 48³ lõige 3). RKVS § 60¹ lõike 10 järgi allkirjastatakse hääletamistulemus pärast elektroonilise hääletamise süsteemi andmete tervikluse kontrolli, kuid seadus ei täpsusta nimetatud toimingut sisu. Vabariigi Valimiskomisjoni 15. novembri 2018. a otsuse nr 61 „Tehnilised nõuded elektroonilise hääletamise üldpõhimõtete tagamiseks“ punkti 35 teises lauses on öeldud, et enne e-hääletamise süsteemi andmete tervikluse kontrolli segatakse (miksitakse) elektroonilised hääled.

12. Riigi valimisteenistus selgitas kohtule, et valimispäeva, 3. märtsi 2019 õhtul tehti elektroonilise hääletamise tulemused tõepoolest kindlaks hääli enne miksimata – hääled anonüümistati ning loeti kokku (hääled avati ja dekrüpteeriti hääle avamise võtmega). 4. märtsil 2019 toimunud elektroonilise hääletamise süsteemi andmete tervikluse kontrolli raames loeti elektroonilised hääled uuesti üle, kuid sel korral enne hääle lugemist need ka miksiiti. Seejuures ei läinud miksimisele juba dekrüpteeritud hääled, vaid hääled olid miksimise ajal veel krüpteeritud. Saadud hääletamistulemust võrreldi 3. märtsil 2019 kindlaks tehtud hääletamistulemusega ning erinevusi ei olnud.

13. Eelnevat arvestades ei nähtu ei valimiskomisjonile ega Riigikohtule esitatud kaebuse põhjendustest, kuidas 3. märtsi 2019. a toiming sai rikkuda kaebaja õigusi. Seetõttu on kaebaja tahe kolleegiumi hinnangul suunatud elektroonilise hääletamise tulemuse kindlakstegemise aluseks oleva dokumentatsiooni vaidlustamisele. Riigikogu valimise seadus sellise üldise iseloomuga kaebuse esitamiseks õigust ei anna (vrd Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 26. märtsi 2019. a otsus asjas nr 5-19-14/2, punkt 14). Kolleegium peab samas vajalikuks märkida, et põhiseaduslike valimisõiguse printsiipide ja õigusriigi põhimõtte paremaks tagamiseks oleks vajalik elektroonilise hääletamise tulemuste kindlakstegemise reeglid sätestada selgemalt õigustloovates aktides.

14. Eeltoodust lähtudes ja põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse § 46 lõike 1 punktile 2 tuginedes jätab kolleegium M. Põdra kaebuse rahuldamata.

Viive Ligi

Paavo Randma

Peeter Roosma